

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОГЛЯДНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ЦІННІСНО-ПРАВОВОГО ПІЗНАННЯ

Котенко М.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-8046-6641*

Котенко М.В. Сучасний стан світоглядного дослідження інтелектуальної власності як передумова її ціннісно-правового пізнання.

Автором в роботі акцентовано увагу на актуальності теми дослідження, метою якого визначено аналіз та узагальнення сучасного стану світоглядного дослідження інтелектуальної власності як передумови її ціннісно-правового пізнання. Наголошено на тому, що актуальність тематики цієї наукової праці доводиться насамперед наявним, в тому числі і в юридичній науці, дефіцитом наукових досліджень, в яких вченими було б проаналізовано та узагальнено доктринальні погляди на феномен інтелектуальної власності, особливо її ціннісно-правові аспекти. Тематика цієї наукової статті також є важливою і з урахуванням значного обсягу вже проведених досліджень інтелектуальної власності, що дозволить нам сформулювати методологічну основу науково-дослідної роботи та визначити місце в цих дослідженнях її ціннісно-правових аспектів.

Підсумовано, що вітчизняна наука представлена одиничними науковими дослідженнями, в яких проводилось узагальнення наукових розробок інтелектуальної власності. У вітчизняній науці деякі аспекти стану наукового дослідження інтелектуальної власності епізодично розкрито в роботах таких вчених як В. Вірченко, Г. Демиденко, А. Кодинець, О. Кулініч, О. Орлюк, В. Сенюта та ін. Однак, й досі тематика цієї роботи не отримала належного наукового дослідження.

Відзначено, що феномен інтелектуальної власності є полідисциплінарним, оскільки різноманітні аспекти інтелектуальної власності становлять предмет наукового дослідження різних наук, насамперед, суспільних. І це не випадково, оскільки інтелектуальна власність відіграє важливу роль в різних сферах наукової діяльності, забезпечуючи по суті здійснення наукової діяльності. Дослідження будь-яких сфер суспільного життя за своєю природою передбачає здійснення інтелектуальної діяльності, потенційним результатом якої буде створення об'єктів інтелектуальної власності.

Критичний аналіз досліджень інтелектуальної власності світоглядного рівня дозволив автору прийти до висновку, що сьогодні в юридичній науці наукові дослідження інтелектуальної власності представлені досить широко та відображені у чисельних наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Вказане свідчить про досить детальний аналіз різноманітних правових аспектів інтелектуальної власності як історико-теоретичної, так і галузевої тематики. Проте, характеризуючи наявні наукові праці в цілому, варто відзначити їх кумулятивний характер, які по суті створюються та розвиваються за накопичувальним принципом, не маючи системності та послідовності розвитку.

Ключові слова: власність, інтелектуальна власність, світоглядні дослідження, цінність, правова цінність.

Kotenko M.V. The current state of global research of intellectual property as a prerequisite for its valuable and legal recognition.

In the work, the author focuses on the relevance of the research topic, the purpose of which is the analysis and generalization of the current state of worldview research on intellectual property as a prerequisite for its value-legal knowledge. It is emphasized that the relevance of the topic of this scientific

work is primarily proven by the existing, including in legal science, shortage of scientific studies in which scientists would analyze and summarize the doctrinal views on the phenomenon of intellectual property, especially its value-legal aspects. The topic of this scientific article is also important, taking into account the considerable volume of intellectual property research that has already been conducted, which will allow us to form the methodological basis of research work and determine the place of its value-legal aspects in these studies. It is concluded that domestic science is represented by single scientific studies, in which the generalization of scientific developments of intellectual property would be carried out. In domestic science, some aspects of the state of scientific research of intellectual property are episodically revealed in the works of such scientists as V. Virchenko, H. Demydenko, A. Kodinets, O. Kulinich, O. Orlyuk, V. Senyuta, and others. However, the topic of this work has not yet received adequate scientific research. It is noted that the phenomenon of intellectual property is multidisciplinary, since various aspects of intellectual property are the subject of scientific research of various sciences, primarily social sciences. And this is not accidental, since intellectual property plays an important role in various fields of scientific activity, ensuring the implementation of scientific activity. The study of any spheres of social life, by its very nature, involves the implementation of intellectual activity, the potential result of which will be the creation of intellectual property objects. A critical analysis of intellectual property research at the worldview level allowed the author to come to the conclusion that today in legal science scientific research on intellectual property is presented quite widely and reflected in numerous scientific works of both domestic and foreign scientists. The above indicates a rather detailed analysis of various legal aspects of intellectual property, both historical and theoretical, as well as industry-related topics. However, characterizing the available scientific works as a whole, it is worth noting their cumulative nature, which in essence are created and developed according to the cumulative principle, lacking systematicity and sequence of development.

Key words: property, intellectual property, worldview studies, value, legal value.

Постановка питання. При здійсненні будь-якого наукового правового дослідження важливе значення має вивчення сучасного стану наукового пізнання досліджуваного предмету, що націлене на виявлення його пізнавального потенціалу та визначення напрямів подальшої його наукової розробки у відповідній науковій роботі. Таким чином всебічне наукове пізнання будь-якого феномену правової дійсності апіорі неможливе без проведення ґрунтовного аналізу існуючого стану його доктринального пізнання та визначення перспектив його розвитку. Це стосується і предмету нашого наукового дослідження – інтелектуальної власності як ціннісно-правового феномену, уявлення та ідеї щодо якого мають історично зумовлений характер й відзначаються конкретним станом своєї наукової розробки на сьогодні, а отже мають відповідний потенціал для подальшого наукового пошуку.

Актуальність тематики цієї наукової праці доводиться також наявним, в тому числі і в юридичній науці, дефіцитом наукових досліджень, в яких вченими було б проаналізовано та узагальнено доктринальні погляди на феномен інтелектуальної власності, особливо її ціннісно-правові аспекти. Тематика цієї наукової статті також є важливою і з урахуванням значного обсягу вже проведених досліджень інтелектуальної власності, що дозволить нам сформувати методологічну основу науково-дослідної роботи та визначити місце в цих дослідженнях її ціннісно-правових аспектів.

Стан опрацювання теми наукової роботи. Вітчизняна наука представлена одиничними науковими дослідженнями, в яких би проводилось узагальнення наукових розробок інтелектуальної власності. У вітчизняній науці деякі аспекти стану наукового дослідження інтелектуальної власності епізодично розкрито в роботах таких вчених як В. Вірченко, Г. Демиденко, А. Кодинець, О. Кулініч, О. Орлюк, В. Сенюта та ін. Однак, й досі тематика цієї роботи не отримала належного наукового дослідження.

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасного стану світоглядного дослідження інтелектуальної власності як передумови її ціннісно-правового пізнання.

Виклад матеріалу дослідження. Варто відзначити, що феномен інтелектуальної власності є полідисциплінарним, оскільки різноманітні аспекти інтелектуальної власності становлять предмет наукового дослідження різних наук, насамперед, суспільних. І це не випадково, оскільки інтелектуальна власність відіграє важливу роль в різних сферах наукової діяльності, забезпечуючи по суті здійснення наукової діяльності. Дослідження будь-яких сфер суспільного життя за своєю природою передбачає здійснення інтелектуальної діяльності, потенційним результатом якої буде створення об'єктів інтелектуальної власності.

Насамперед варто звернути увагу на наукові дослідження інтелектуальної власності, котрі представлені в суспільних науках, провести їх узагальнення. Варто відзначити, що у XX–XXI ст. філософські аспекти інтелектуальної власності не втрачають свого значення, проте суттєво звучують питання, які становлять предмет наукового аналізу вчених. Тому окремий блок сучасного стану наукового вивчення інтелектуальної власності становитимуть філософські дослідження, де зроблена спроба розкрити інтелектуальну власність з точки зору її світоглядного сприйняття, як явища, що відповідає загальним засадам розвитку людства та є елементом сучасної реальності. Зокрема інтелектуальна власність у філософських джерелах розкривається з точки зору світоглядного методологічного рівня її пізнання та методологічних підходів до її вивчення, що представлено в працях В.Д. Базилевича, В.В. Ільїна, Д.І. Леощенко, О.В. Стовпця [1; 2; 3; 4]; її антропоцентричних властивостей в частині індивідуалізації як процесу, так і результатів інтелектуальної діяльності, забезпечення інтересів суб'єктів інтелектуальної діяльності, вивчення інтелектуальної власності з точки зору невід'ємного чинника життєдіяльності людини, що розкрито в працях Т.П. Палієнко Ю.М. Бажал, В.О. Сенюти [5; 6] тощо. Варто відзначити наявність окремого напрямку філософських досліджень, які стосуються в цілому філософії інтелектуальної власності [7; 8]; питань самостійності інтелектуальної власності та автономії людини в її генеруванні [9]; поєднання теоретичних та практичних аспектів інтелектуальної власності як філософсько-правової проблематики [10], а також її приватних та публічних аспектів [11]. Важливими для цього наукового дослідження будуть праці, які стосуються аналізу інтелектуальної власності з точки зору використання логічних методів її осмислення [12]; філософських підходів до вивчення інтелектуальної власності та права інтелектуальної власності [13]; функціонального призначення інтелектуальної власності [14; 15] та ін. Філософські наукові дослідження інтелектуальної власності досить багаточисельні і їх аналіз можливо було б продовжувати. Проте ми зупинились на найбільш принципових з них по відношенню до питання ціннісно-правового виміру інтелектуальної власності, що дозволяють констатувати її багатоаспектність, тяжіння до міждисциплінарності наукового пізнання, сформованість світоглядного рівня наукового дослідження інтелектуальної власності.

Найважливіше значення для вивчення інтелектуальної власності крізь призму її ціннісно-правового сприйняття мають наукові праці, які вивчають інтелектуальну власність під кутом зору відповідних методологічних підходів наукового пізнання. Насамперед, мова йде про наукові праці, де інтелектуальна власність вивчається під кутом зору її антропологічного, онтологічного, гносеологічного і, звісно ж – аксіологічного сприйняття. До робіт, де репрезентовано гносеологічний вимір інтелектуальної власності, в яких за основу взято саме раціональне сприйняття інтелектуальної власності варто віднести фундаментальну працю англійських вчених Х. Хоу та Дж. Гриффітца, які дослідили феномен інтелектуальної власності крізь призму концепцій власності, встановили її пізнавальне значення та підходи до сприйняття як особливого ресурсу, що має матеріальний та нематеріальний виміри [16]. Заслужовують на увагу та осмислення ідеї вказаних вчених про пізнавальні властивості інтелектуальної власності, можливості її сприйняття, виокремлені властивості, обґрунтовані ідеї в частині поступової трансформації розуміння інтелектуальної власності, її значення і ролі в постіндустріальному соціумі. Цікавими в пізнавальному плані є наукові розробки Р. Мерджеса [17], який обґрунтовує власні уявлення про інтелектуальну власність як такої, що реально існує в соціумі, в житті кожного індивіда, є складовою соціокультурного простору. Вчений виокремлює фундаментальні проблеми існування інтелектуальної власності, її закономірності існування, визначає коло сучасних викликів, які стоять перед інтелектуальною власністю, впливаючи або генеруючи загрозу впливу на її сутність. Крім того, і З. Ефроні характеризує інтелектуальну власність з точки зору її прив'язки до людського інтелекту, спроможного генерувати інформаційний ресурс, що має ціннісний характер, може бути виміряний економічними, культурними та іншими показниками [18]. У науковій роботі вченими презентовано онтологічне розуміння інтелектуальної власності, акцентовано увагу насамперед на її сутнісних властивостях, відкинувши будь-які інші фактори та умови, в яких інтелектуальна власність зароджується, розвивається, змінюється та вдосконалюється. Онтологічний вимір інтелектуальної власності проводить у своєму дослідженні і Д. Кепсел, надаючи філософсько-правову характеристику інтелектуальної власності, розмірковуючи про світ (кіберсвіт), який сформований інтелектуальною діяльністю, що збільшується внаслідок генерування інтелектуального продукту, ускладнюється, водночас потребує свого наукового дослідження та правового втручання

[19]. В цьому ж аспекті варто відзначити одні з останніх наукових праць О. Пейкерта та Д. Хаук [20; 21], в яких вченими надається ґрунтовна та послідовна критика онтології саме права інтелектуальної власності, яке визнається таким, що виникло об'єктивно, є важливим й безальтернативним на сьогодні, водночас недостатньо високої якості. І це зумовлено насамперед тим, що сам феномен інтелектуальної власності є недостатньо дослідженим в науковому плані, а формування системи права інтелектуальної власності є відірваним від справжнього сутнісного сприйняття інтелектуальної власності, встановлення його ціннісних складових та важливості саме їх первинного правового забезпечення, вклавши в нього пріоритет його соціальної ролі та функціонування. Водночас, і представники вітчизняної науки також зробили свій внесок у розробку питань онтології інтелектуальної власності. Тут варто згадати дисертаційну роботу О.В. Стовпця [3], а також ряд його публікацій в періодичних виданнях, виконаних в якості апробації результатів дисертаційного дослідження. З точки зору правового виміру інтелектуальної власності як явища, що має фундаментальне значення, що є першоосновою буття людини, суспільства, а отже отримує правове забезпечення та гарантування, проводить дослідження В.О. Сенюта [6], а зроблені нею висновки матимуть важливе значення і для подальшого наукового дослідження інтелектуальної власності, особливо в частині відповіді на питання про те, які саме аспекти інтелектуальної власності потребують правової охорони і захисту, а також які методи правового регулювання мають бути для цього обрані.

З точки зору антропологічних аспектів розкривають інтелектуальну власність Р. Буднік та А. Тедеев [22], акцентуючи увагу на етичних аспектах її генерування й використання, залучення штучного інтелекту до цього, запровадження правових засобів дотримання етичних стандартів інтелектуальної діяльності та використання інтелектуальної власності, недопустимості зловживання правами інтелектуальної власності. Вказаний напрям наукового дослідження обраний у наукових дослідженнях: 1) К. Гарднер та Д. Левіс [23], при цьому окремо варто відзначити висновки вчених в частині викликів, які стоять перед інтелектуальною власністю та її правовим забезпеченням у ХХІ ст., особливо в частині людиноцентристського сприйняття та забезпечення прав інтелектуальної власності; 2) Ч. Ченг-Чі [24] щодо теорії особистості в праві інтелектуальної власності, її змісту, пізнавального та регулятивного значення, а також її впливу на розвиток суспільства тощо. З точки зору антропологічного сприйняття інтелектуальної власності досліджують її правові аспекти і інші вчені, відзначаючи, що саме людина є виключним суб'єктом, спроможним генерувати інтелектуальну власність, а отже саме її правами інтелектуальна власність має гарантуватись, мають створюватись механізми їх захисту [25; 26; 27; 28].

Особливо актуальними для тематики нашої роботи є наукові праці, в яких правові аспекти інтелектуальної власності розкриваються крізь призму її соціокультурної природи та сутності. Зокрема, вченими було досліджено питання культури володіння й користування правами інтелектуальної власності, реалізації автором, винахідником чи третіми особами своїх прав, впливу інтелектуальної власності на правову свідомість та правову культуру, рівня законності в сфері інтелектуальної власності як особливого соціокультурного та правового режиму [29], традиційних культур та місця в них інтелектуальної власності, особливості її правового забезпечення [30]; так звану глобальну інтелектуальну власність та можливості впровадження уніфікованої моделі її правового забезпечення [31]; інтелектуальну власність як форму цифрової культури [32] тощо.

Аналіз існуючих наукових досліджень різноманітних правових аспектів інтелектуальної власності ми могли б продовжувати і далі, проте ми не ставили це за мету та намагались акцентувати увагу на працях вчених де обґрунтовані положення, що матимуть особливе значення для вивчення інтелектуальної власності як ціннісно-правового феномену.

Висновки. Сьогодні в юридичній науці наукові дослідження інтелектуальної власності представлені досить широко та відображені у чисельних наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Вказане свідчить про досить детальний аналіз різноманітних правових аспектів інтелектуальної власності як історико-теоретичного, так і галузевої тематики. Проте, характеризуючи наявні наукові праці в цілому, варто відзначити їх кумулятивний характер, які по суті створюються та розвиваються за накопичувальним принципом, не маючи системності та послідовності розвитку. Проте наука потребує посилення не лише спеціально наукових досліджень, але і філософських досліджень, які спроможні сформулювати загальний світоглядний базис для подальшої активізації її предметного вивчення, в тому числі і на рівні юридичних наук.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія. Київ: Знання, 2008. 687 с.
2. Леощенко Д.І. Співіснування двох концепцій права інтелектуальної власності в Україні: філософський аспект проблеми. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2012. Вип. 49. С. 278–284.
3. Стовпець О.В. Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну: соціально-філософський ракурс: Дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03, Одеса, 2017. 427 с.
4. Стовпець О.В. Онтологічні засади інтелектуальної власності. *Наукове пізнання: методологія та технологія : наук. журнал*. 2015. № 1. С. 179–186.
5. Палієнко Т.П. Індивідуалізація інновацій через об'єкти права інтелектуальної власності: Дис. ... д-ра філ. Київ, 2024. 231 с.
6. Сеньюта В.О. Філософські засади права інтелектуальної власності: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Львів, 2018. 208 с.
7. Lever A. Introduction : Philosophy of intellectual property – incentives , rights and duties. New frontiers in the philosophy of intellectual property, *Cambridge University Press*, 2012. P. 1–25. URL: <https://sciencespo.hal.science/hal-02506501v1/file/2012-Annabelle-Lever-Introduction-Philosophy-of-Intellectual-Property-Incentives-Rights-and-Duties.pdf>.
8. Drahos P. Philosophy of Intellectual Property. Australia: ANU Press, 2016. 272 p.
9. Claeys E.R. Intellectual property and practical reason. *Jurisprudence*. № 9. 2017. P. 251–275.
10. Christman J. Autonomy, social selves and intellectual property claims. In: Lever A, ed. *New Frontiers in the Philosophy of Intellectual Property*. Cambridge Intellectual Property and Information Law. Cambridge University Press. 2012. P. 33–57.
11. Guan W. Intellectual Property Theory and Practice A Critical Examination of China's TRIPS Compliance and Beyond. Berlin, Heidelberg. 2014. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-55265-6_2.
12. Gibson J. The Logic of Innovation: Intellectual Property, and What the User Found There. UK. London: Queen Mary University of London; Routledge, 2016. 372 p.
13. Sheff J. Philosophical Approaches to Intellectual Property Law Scholarship. ERN: Intellectual Property. May 2021. P. 294–304.
14. Halbert Debora J. Resisting Intellectual Property Law. New York: Routledge, 2006. 252 p.
15. Chon M. Intellectual Property from Below. Copyright and Capability for Education. Seattle : Seattle University School of Law. 2007. Vol. 40. P. 805–867.
16. Howe H., Griffiths J. Concepts of Property in Intellectual Property Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 316 p.
17. Merges R. Justifying Intellectual Property. Harvard: Harvard University Press, 2011. 422 p.
18. Efroni Z. Ontology of Information and its Lessons for Intellectual Property. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2008. 10 Apr. P. 34–39.
19. Koepsell D. The Ontology of Cyberspace: Law, Philosophy, and the Future of Intellectual Property. 2000. 160 p.
20. Peukert Al. A Critique of the Ontology of Intellectual Property Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 225 p.
21. Haux D.H. New Materialisms in Law. A Plea for a Contemporary Ontology of Intellectual Property Law. *Pólemos*, 2023. Vol. 17. №. 1. P. 163–175.
22. Budnik R., Tedeev, A. Initial designs of artificial humans: intellectual property and ethical aspects. *Law, Innovation and Technology*. 2023. Vol. 15(1). P. 222–240.
23. Gardner K., Lewis D. *Anthropology and Development: Challenges for the Twenty-first Century*. London: Pluto Press, 2017. 240 p.
24. Cheng-Chi (Kirin) Chang The clash of theories: semiotic democracy and personality theory in intellectual property law. *Law and World*, 2023. Vol. 9(26). URL: <https://lawandworld.ge/index.php/law/article/view/363>.
25. Patry W. *Moral Panics and the Copyright Wars*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 292 p.
26. Drahos P., Frankel S. Indigenous Peoples' Innovation: Intellectual Property Pathways to Development. Canberra: ANU Press, 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/325017303_Indigenous_Peoples%27_Innovation_and_Intellectual_Property_The_Issues.

27. Litman J. Digital Copyright: Protecting Intellectual Property on the Internet. NY: Prometheus Books, 2001. 208 p.
28. Vaidhyanathan S. Copyrights and Copywrongs: The Rise of Intellectual Property and How it Threatens Creativity. New York: University Press, 2001. 255 p.
29. McLeod K. Owning Culture: Authorship, Ownership, and Intellectual Property Law. New York, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, Oxford, Wien: Peter Lang Inc., International Academic Publishers, 2001. 278 p.
30. Intellectual property and the safeguarding of traditional cultures legal issues and practical options for museums, Libraries and Archives. Written for the World Intellectual Property Organization (WIPO) by Molly Torsen and Jane Anderson. 2010. 126 p.
31. Netanel N.W. The Development Agenda: Global Intellectual Property and Developing Countries. Oxford: Oxford University Press, 2009. 182 p.
32. Gillespie T. Wired Shut: Copyright and the Shape of Digital Culture. Cambridge, Massachusetts and London : MIT Press, 2007. 395 p.